

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ.

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἦταν ἐμπνευσμένη ἡ πρωτοβουλία, τοῦ ἴδρυτοῦ καὶ ὑπευθύνου τοῦ περιοδικοῦ «Εὐθύνη» Κώστα Ε. Τσιρόπουλου, νὰ προσκαλέσει τοὺς συνεργάτες του νὰ ἀφιερῶσουν τὸ τεῦχος 436 τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου 2008 στὸ θέμα ποὺ βρίσκεται στὴν προμετωπίδα τοῦ παρόντος ἀρθροῦ μας. Τὸ κείμενο αὐτὸ προτάχθηκε ὡς εἰσαγωγή στὸ ἀφιέρωμα. Πιστεύουμε ὅτι θὰ εἶναι πολὺ οἰκοδομητικὴ ἢ ἀνάγνωση τῶν ἐπὶ μέρους ἀρθρων τοῦ ἀφιερώματος καὶ τὴ συνιστοῦμε ἀνεπιφύλακτα. Σημειώνουμε ἀκόμη ὅτι τὸ συγκεκριμένο τεῦχος ἀπεστάλη μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ Πάσχα πρὸς ὅλους τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες γιὰ ἐνημέρωσή τους.

Καὶ παλαιότερα ἔχουν ἀπασχολήσει τὴν «Εὐθύνη» θέματα ποὺ ἄπτονται τοῦ εὐρωπαϊκοῦ γίνεσθαι καὶ τῶν ἀνακατατάξεων ποὺ ἐπιφυλάσσει στὸν εὐρωπαϊὸ ἄνθρωπο ὁ 21ος αἰώνας. Θυμίζουμε τὰ ἀφιερώματα: *Ἐλπίδες καὶ φόβοι τοῦ 21ου αἰώνα* (Δεκέμβριος 2000)· *Ποιὸς ἄνθρωπος γιὰ τὸν 21ο αἰώνα;* (Ἀπρίλιος 2002)· *Ὁ πνευματικὸς μηδενισμὸς τῆς Εὐρώπης* (Δεκέμβριος 2003)· *Μορφές τρομοκρατίας στὸν 21ο αἰώνα* (Ἀπρίλιος 2004)· *Ἡ κρίση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ* (Δεκέμβριος 2006).

Ὁ τίτλος τοῦ ἀφιερώματος φανερῶνεται σὰν ἓνα **τοπίο στὴν ὀμίχλη**. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ φαντασθοῦμε ἢ νὰ προβλέψουμε γεγονότα ἑνὸς αἰώνα, τοῦ 21ου συγκεκριμένα, ὅταν τὰ δεδομένα ἀλλάζουν τὸ πολὺ πολὺ σὲ μία δεκαετία; Ἐννοῶ στατιστικὲς ποὺ μιλοῦν γιὰ φθίνουσες πρακτικὲς στὸ χῶρο τῶν εὐρωπαϊκῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ μέρους ἐπιστήμονες καὶ ἐρευνητὲς ἐπιχειροῦν νὰ σκιαγραφήσουν τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου γενικά.

Πρόσφατα μοιράστηκε ἀπὸ κυριακάτικη ἐφημερίδα ἓνα συναρπαστικὸ ντοκιμαντέρ μὲ τίτλο: 2057, Ὁ κόσμος σὲ 50 χρόνια («Ἡ Καθημερινή» 9 Δεκεμβρίου 2007). Ἀκολούθησε ἓνα ἀφιέρωμα τοῦ «Βήματος»: Ἡ ζωὴ τὸ 2020 (5-6 Ἰανουαρίου 2008). Μιλᾶμε γιὰ «Μεταχριστιανικὴ Εὐρώπη» ἀφιερώνοντας πολλὰ σκέψεις καὶ στοχασμὸ γιὰ «διαλόγους σὲ καιροὺς φανατισμῶν» (τεύχη 103 καὶ 104 τοῦ περιοδικοῦ «Σύναξη» Ἰουλίου – Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2007). Ἐγκαίρια, στὶς ἀρχές, στὰ μέσα καὶ στὰ τέλη τοῦ 20^{ου} αἰώνα, ἔγκυροι στοχαστὲς, φιλόσοφοι καὶ θεολόγοι ἔθεσαν ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1925, ὁ Miguel de Unamuno ἐξέφραζε τὶς ἀνησυχίες του στὸ ἔργο του «Ἡ ἀγωνία τοῦ Χριστιανισμοῦ», μὲ τὶς ὁποῖες συντάχθηκε ὁ Emmanuel Mounier τὸ 1946. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις τῶν Φίλων τὸ 1970 σὲ μετάφραση Ἰουλίας Ἰατροῖδη καὶ εἰσαγωγικὸ σχόλιο τοῦ Κώστα Ε. Τσιρόπουλου. Ἡ πραγματεία αὐτὴ δὲν χάνει τὴν ἐπικαιρότητά της. Ἐπανεκδίδεται στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸν Emile

Poulat τὸ 1996, συγγραφέα βιβλίου μὲ τίτλο «Ποῦ πηγαίνει ὁ χριστιανισμός;» τὴν ἴδια χρονιά.

Τοὺς προβληματισμούς του εἶχε διατυπώσει καὶ ὁ γάλλος στοχαστὴς καὶ φιλόσοφος τῆς θρησκείας Alphonse de Chateaubriant – ποὺ εἶχε βιώσει μία μεταστροφή σὰν ἐκείνη τοῦ ἀποστόλου Παύλου – σὲ «Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν θνήσκουσα Χριστιανοσύνη» (1951, ἡμερολογιακὴ καταγραφή τῶν ἐτῶν 1930-1938).

Τὴ «χριστιανικὴ ταυτότητα» ἐπιδιώκει νὰ προσδιορίσει στὸ ἔργο του «Ἀγαπήσεις Κύριον, τὸν Θεόν σου» (1997), θέτοντας ἐπίσης ἀμοιβαῖα κριτικὰ ἐρωτήματα σὲ μεταγενέστερο βιβλίο του «Νεωτερικότητα καὶ χριστιανισμός» (1999), ὁ ψυχολόγος τῆς θρησκείας, φιλόσοφος καὶ θεολόγος, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λουβαίν, Antoine Vergote.

Δὲν θὰ παραλείψω νὰ μνημονεύσω καὶ τὸν δικό μας φιλόσοφο Χρηστο Μαλεβίτση σὲ ἓνα προφητικῆς δυνάμεως κείμενο, ποὺ εἶχε προτάξει ὡς Λόγο Προοιμιακὸ (Ἡ προδοσία τῶν ποιμένων) στὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ βιβλίου τοῦ Πάουλ Τίλλιχ, «Τὸ θάρρος τῆς ὑπάρξεως», (1976· τὸ περιέλαβε καὶ στὰ δοκίμια τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα «Δυτικὰ τῆς Ἐδέμ» στὶς Ἐκδόσεις τῶν φίλων 1990, σ. 185-196).

«Ἡ θεμελιακὴ ἐκλογή τοῦ εὐρωπαίου ἦταν χριστιανικὴ. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν πλέχτηκε ὁλόκληρο τὸ δράμα τοῦ πολιτισμοῦ μας – ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἢ τὴν ἐγκατάλειψή τῆς, χάριν ἄλλων ἐκλογῶν... Καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐκλογή εἶναι ἡ «σωτηρία τῆς ψυχῆς». Τίποτε ἄλλο. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐπόμενα. Πρόκειται γιὰ τὴ διάσωση τοῦ προσώπου ἀπὸ τὸ μηδέν» (σ. 186).

Γι' αὐτὸ καὶ ἐπιρρίπτει εὐθύνες στοὺς κήρυκες τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, στοὺς ποιμένες· τοὺς καλεῖ «στὴν ἀπευκταία ὥρα νὰ βγοῦν ἔξω καὶ νὰ σώσουν τὸ ποίμνιο» (σ. 196) καὶ νὰ ἀναλάβουν τὶς ἱστορικὲς εὐθύνες τους.

Καὶ ἓνας ἄλλος εὐθαρσῆς ἀγωνιστὴς, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καὶ Πάσης Ἀλβανίας κ. Ἀναστάσιος, ἔχοντας ἐπίγνωση αὐτῆς τοῦ τῆς εὐθύνης, τονίζει στὴν μεστὴ σημασίᾳ εἰσήγησή του, «Ἡ διαχρονικὴ μετοχὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὴν οἰκοδόμησι τῆς Εὐρώπης», στὸ Πανευρωπαϊκὸ Συνέδριο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὶς «Ἀρχές καὶ ἀξίες γιὰ τὴν οἰκοδόμησι τῆς Εὐρώπης» (Ἀθήνα, 4-6 Μαΐου 2003):

«Τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι νὰ ἀποσιωπήσουμε τὴ χριστιανικὴ μας παράδοσι ἀλλὰ νὰ βιώσουμε αὐθεντικὰ τὴν οὐσία τῆς, τονίζοντας κατ' ἐξοχὴν τὶς ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης» (Πρακτικά, Ἀθήνα 2005, σ. 215)

Καὶ εἶναι κανεὶς νὰ διερωτᾶται γιὰ τὴν ἐπίμονη ἄρνησι τῶν εὐρωπαίων ἡγετῶν νὰ ἀναφέρουν τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται οἱ ἀξίες ποὺ θέλουν νὰ προβάλλουν. Τὸ ἐπεσήμανε εὐστοχα ὁ Λόρδος

Ἐπίσκοπος τοῦ Λονδίνου δρ. Richard Chartres στήν ἐμπεριστατωμένη ὀμιλία του: «Ἡ παράξενη ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπό τὸ Εὐρωπαϊκὸ Σύνταγμα» (Πρακτικά, ὅ.π. σ. 223-229).

Ἐν τούτοις κάτι τέτοιο δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνει τὶς Ἐκκλησίες πὸν εἶναι φορεῖς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Ἡ προτροπὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου ἤχεϊ ἐνθαρρυντικά:

«Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς διατυπώσεις τῶν θεσμικῶν κειμένων, τὸ ζητούμενο γιὰ τὶς τοπικὲς Ἐκκλησίες τῆς Εὐρώπης εἶναι νὰ συνεχίσουν νὰ συμβάλλουν οὐσιαστικὰ στὴ στήριξη καὶ ἐνδυνάμωση τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν πὸν γεννήθηκαν στοὺς κόλπους τους καὶ νὰ ἐκφράζουν τὸ βαθύτερο μῆνυμά τους» (ὅ.π. σ. 216).

Πιστεύω ὅτι ἓνα παράθεμα ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ A. De Chateaubriant συμφωνεῖ μὲ αὐτὰ πὸν μόλις ἀναφέρθηκαν.

«Ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μία θεωρία, ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μία γνώμη, ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μία δοξασία, ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μία ἐ μ π ε ρ ί α. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι τὸ ὄνομα πὸν δίδεται σ' αὐτὸ πὸν γίνεται ὁ ἄνθρωπος ὅταν ὁ Θεὸς γεννιέται μέσα του. Μέχρις ἐκεῖ φθάνει. Ὅσοι δὲν ἔχουν περάσει ἀπὸ αὐτὸ ἢ δὲν ἐπιθυμοῦν κάτι τέτοιο, δὲν εἶναι χριστιανοί. Ὁ χριστιανὸς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὁ χριστιανὸς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος στὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς πραγματοποιεῖ τὰ θαυμάσιά του» (σ. 239).

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ χριστιανὸς θὰ ζεῖ μόνος καὶ ἀπομονωμένος τῆ «χριστιανικότητά» του, ἔξω ἀπὸ θεσμοὺς καὶ δομές, ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Κἀτι τέτοιο, ὅμως, φαίνεται νὰ διαπιστώνεται ἀπὸ πρόσφατες κοινωνικὲς ἔρευνες ὅπως ἀναφέρει ὁ Νταβίντ Ε. Μπγιόρκ στὸ ἄρθρο του, «Τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Τὸ τέλος ἑνὸς κόσμου» (περιοδικὸ «Σύναξη», τεῦχος 103, σ. 5-26). «Μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ πίστη χωρὶς συλλογικὴ θρησκευτικὴ πρακτικὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ χαρακτηριστικὰ τοῦ σύγχρονου Χριστιανισμοῦ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη» (σ. 8).

Ἄλλωστε εἶναι ἔκδηλη ἡ τάση νὰ θέλουν ὀρισμένοι νὰ χειραφετήσουν τὸ χριστιανισμὸ ἀπὸ δόγματα καὶ δομές. Ὁ χριστιανισμὸς στὶς μέρες μας θὰ ξαναγινόταν αὐτὸ πὸν «ὑπῆρξε» στὶς ἀπαρχές του: μία καθαρὴ πνευματικότητα. Μία ὑπόθεση ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτόν, χωρὶς πολιτικὴ διασύνδεση, χωρὶς κοινωνικὴ ἔδραση, πλήρης ἐσωτερικότητα. Μία φιλοσοφία, κἀτι πάρα πάνω ἀπὸ θρησκεία. Ὁ Χριστὸς ἐλευθέρωσε τὸ ἄτομο, ἡ νεωτερικότητα εἶναι συνεπῶς ἡ ἐκπλήρωση τοῦ χριστιανισμοῦ, «θρησκεία πὸν προέκυψε ἀπὸ τὴν ἔξοδο τῆς θρησκείας».

Αὐτὲς τὶς ἀπόψεις φαίνεται νὰ ἐκπροσωπεῖ σύμφωνα μὲ τὸν Régis Débray, ὁ Frédéric Lenoir, ἐκδότης τοῦ διμηνιαίου περιοδικοῦ « Le Monde

des Religions», στο νέο του βιβλίο «Christ philosophe» (Ο Χριστός φιλόσοφος). Ο ίδιος αρνείται την κριτική που του γίνεται από τον Débray, ο οποίος υποστηρίζει ότι μία νέα θρησκεία εγκαθίσταται σήμερα: ο Μαμμωνισμός, ή λατρεία του χρήματος που καθιστά νέες ιεραρχίες και προκαλεί τόσο τον πανικό όσο και τον ένθουσιασμό σύμφωνα με την αιώνια ἀμφισημία του ιερού.

Ασφαλώς δὲν μπορούμε νὰ ἀπομονώσουμε τὸ ἄτομο ἀπὸ τις δομές του· νὰ ἰδιωτεύει ἐγκαταλείποντας τὸ συλλογικὸ στοὺς δαίμονες του. Προμηνύεται πράγματι ἐνδιαφέρουσα ἢ συζήτηση πὸν θὰ λάβει χώρα μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν στὶς 19 Μαρτίου 2008 στὸ Ἀμφιθέατρο τῆς ἐφημερίδος «Monde» στὸ Παρίσι. Ἄς ἀρκεστοῦμε, ὅμως, πρὸς τὸ παρὸν στὶς ἀντι-παραθέσεις τῶν Régis Débray καὶ Frédéric Lenoir στὸ περιοδικὸ «Le Monde des Religions» τεῦχος 28, Μαρτίου – Ἀπριλίου 2008, σ. 5, 21 (πρβλ. καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ Edgar Morin, «La laïcité est-elle morte? στὴ σ. 82).

Ἡ συζήτηση πὸν ἔγινε στὴν πιὸ πάνω ἡμερομηνία προκάλεσε πράγματι πολὺ ἐνδιαφέρον, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀποτύπωσή της στὸ ἐπόμενο τεῦχος 29, Μαΐου – Ἰουνίου 2008, σ. 74-77.

Ὁ χριστιανός, λοιπόν, θὰ ζεῖ τὸν χριστιανισμό του ξεκομμένο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβεῖ ποτὲ κάτι τέτοιο; Τί εἶδους πνευματικότητα μπορεῖ νὰ ἀναπτύξει ὁ ἕνας ὅταν ἡ ἴδια ἢ πνευματικότητα εἶναι καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προσώπου, δηλαδή, πὸν ζεῖ ἐν κοινωγία μὲ τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος; Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔθεσε ἕνα minimum παρουσίας δύο ἢ τριῶν τουλάχιστον ἀδελφῶν γιὰ νὰ βεβαιώσει τὴν παρουσία του, νὰ εἶναι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Τὸ τέλειο, βέβαια, εἶναι ἡ κοινωγία πὸν συντελεῖται μέσα στὴν εὐχαριστιακὴ κοινότητα, ἐκεῖ ὅπου ἀναβλύζει ἢ ζωὴ καὶ βιοῦται ἢ πληρότητα τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς σωτηρίας. Ἐκεῖ ὅπου ἐπιτελεῖται ἢ συμφιλίωση τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτυγχάνεται ἢ εἰρήνη καὶ ὁ ἄνθρωπος «προέρχεται» ἐν εἰρήνῃ καὶ βγαίνει στὸν κόσμον ἀπὸ ἕνα κόσμον πὸν τὸν ἔχει ζήσει ὡς μεταμορφωμένο κόσμον ἐν Ἐκκλησίᾳ. Ἀπὸ ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἐλπίδα, ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο ὡς σύνολο ἀληθειῶν, λατρευτικῶν δοξολογικῶν πρακτικῶν καὶ ἡθους καθημερινῶν ἀλλὰ ὡς ζωὴ, ὡς μικρὰ ζύμη νὰ ζυμώσει ὅλον τὸ φύραμα καὶ ὡς φῶς νὰ λάμψει καὶ νὰ φωτίσει ἕνα τοπίο πὸν τώρα μπορεῖ νὰ φαντάζει ὡς τοπίο στὴν ὁμίχλη.